

บทที่ ๑ บทนำ

ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นับเป็นฐานทุนเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย รวมถึงระดับภูมิภาคและระดับโลก สถานภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก ทั้งอิทธิพลของปัจจัยที่มาจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์และจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ รวมทั้งผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโลก ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศทางทะเล ได้แก่ ป่าชายเลน ป่าชายหาด แหล่งหญ้าทะเล แนวปะการัง สัตว์และพืชทะเล และระบบนิเวศพื้นทะเลเสื่อมโทรมลง รวมทั้งการเกิดภัยพิบัติธรรมชาติและปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งที่มีผลกระทบต่อความสมดุลทางระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ซึ่งการดำเนินงานบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งที่ผ่านมาของประเทศไทย นับได้ว่ายังไม่มีทิศทางที่ชัดเจน รวมทั้งยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยเน้นการรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร โดยส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (แผนแม่บทการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙)

หญ้าทะเลเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ เนื่องจากเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ของสัตว์ทะเลและสัตว์น้ำ เศรษฐกิจ อันได้แก่ กุ้ง หอย ปู และปลา หญ้าทะเลยังเป็นอาหารสำคัญของพะยูนและเต่าทะเล เป็นแหล่งวางไข่ แหล่งอนุบาลตัวอ่อน และที่อยู่อาศัยของปลา กุ้ง หมึก ปูม้า หอยชนิด

ต่างๆ ไล่เดือนทะเล ตลอดจนสัตว์เล็กๆ นานาชนิด และเป็นแหล่งอาหาร แหล่งทำมาหากินที่สำคัญของชุมชนชายฝั่งทะเล อีกทั้งสามารถพบสัตว์ทะเลหายากและใกล้สูญพันธุ์อย่างเช่น เต่าทะเลบางชนิด และ พะยูน ได้ในพื้นที่หญ้าทะเลบางแห่ง สัตว์ทะเลทั้งสองชนิดนี้จะกินหญ้าทะเลเป็นอาหารโดยตรง ประชากรของเต่าทะเลและพะยูนกำลังลดลงเรื่อยๆ ซึ่งมักจะเสียชีวิตจากการติดเครื่องมือประมงบางชนิดเช่น อวนทับตลิ่ง อวนรุน อวนลอย และโป๊ะน้ำตื้นของชาวประมงโดยบังเอิญ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๒) โดยประเทศไทยพบหญ้าทะเลได้ในหลายพื้นที่ เช่น แหล่งน้ำกร่อย หรือปากแม่น้ำที่ติดป่าชายเลน ชายฝั่งน้ำตื้นที่มีพื้นทรายหรือทรายปนโคลน และที่ลึกลงกับแนวปะการัง สภาพแหล่งหญ้าทะเลโดยทั่วไปทางฝั่งทะเลอันดามันมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าทางฝั่งอ่าวไทย มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๕,๒๙๐ ไร่ แต่จากการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น ปรากฏว่าการเปลี่ยนแปลงแหล่งหญ้าทะเลเป็นระบบนิเวศแรกที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ บนแผ่นดิน ทั้งที่เกิดจากมนุษย์และเกิดตามธรรมชาติ ชุมชนส่วนใหญ่จะตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ชายฝั่งทะเล ล้วนมีผลกระทบต่อพื้นที่หญ้าทะเลทั้งสิ้น แหล่งหญ้าทะเลและป่าชายเลนจึงเสมือนเป็นประตูกันระหว่างกิจกรรมต่างๆ บนฝั่งกับทะเล ซึ่งรวมถึงแนวปะการังด้วย (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, ๒๕๕๘)

จากความสำคัญของหญ้าทะเลซึ่งเป็นแหล่งของสัตว์น้ำจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์นั้นมีความจำเป็นจะต้องมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนและหน่วยงานของภาครัฐในการร่วมมือกันที่จะบริหารจัดการแหล่งหญ้าทะเลให้มีการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืน ซึ่งชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมงเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เป็นแหล่งหญ้า

ทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในชุมชนต่างได้มีการใช้ประโยชน์จากหญ้าทะเลจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ผู้ประกอบการ หรือหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียดังกล่าวในพื้นที่ชุมชน ดังนั้นทีมการจัดการความรู้จึงนำองค์ความรู้ในการบริหารจัดการหญ้าทะเล มาจัดกระบวนการถ่ายทอดให้กับชุมชนที่สนใจหรือจัดการฐานความรู้ดังกล่าวมากำหนดเป็นนโยบายสาธารณะเพื่อเป็นประโยชน์ให้กับผู้มีส่วนได้เสียและเยาวชนรุ่นหลังในการบริหารจัดการหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนต่อไป

สำหรับองค์ความรู้ที่จะนำมาใช้ในการจัด “กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนของชุมชนอ่าวขาม-ปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง” นั้น คณะทีมการจัดการความรู้จะดำเนินการจัดการความรู้โดยนำองค์ความรู้การอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล ศักยภาพการผลิตปูม้า บริเวณแหล่งหญ้าทะเล การประเมินศักยภาพแหล่งหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การรักษาปัจจัยสิ่งแวดล้อมในแหล่งหญ้าทะเล เพื่อคงไว้ซึ่งระบบนิเวศและระบบที่สนับสนุนสิ่งมีชีวิต การใช้ประโยชน์จากสัตว์น้ำบริเวณแหล่งหญ้าทะเล การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการแหล่งหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

ภาพที่ ๑ หญ้าทะเล

บทที่ ๒

แนวคิด หลักการ การจัดการความรู้ของชุมชน

การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน

การจัดการความรู้ของชุมชน คือ การรวบรวมองค์ความรู้ของชุมชน เพื่อเป็นคลังแห่งความรู้และคลังแห่งปัญญา ในการที่จะนำไปถ่ายทอดแก่ผู้คนในและนอกชุมชน โดยที่ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาให้เป็นผู้รู้รวมทั้งปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลให้ชุมชนมีความสามารถในการแข่งขันสูงสุด ด้วยองค์ความรู้นี้จะยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความยั่งยืน ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติต่อไป

โดยความรู้มี ๒ ประเภทคือ

๑. ความรู้ที่ฝังอยู่ในคน (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์พรสวรรค์หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการทำความเข้าใจในสิ่งต่างๆ เป็นความรู้ที่ไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดหรือลายลักษณ์อักษรได้โดยง่าย เช่น ทักษะในการการใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำจากแหล่งหญ้าทะเลหรือการคิดเชิงวิเคราะห์บางครั้งจึงเรียกว่าเป็นความรู้แบบนามธรรม

๒. ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่สามารถรวบรวมถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่างๆ เช่น การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ทฤษฎี คู่มือต่างๆ และบางครั้งเรียกว่าเป็นความรู้แบบรูปธรรม

เป้าหมายการจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้างปัญญาให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และชุมชน ได้

อย่างบูรณาการ หรือเพิ่มเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อประสบการณ์ระหว่างบุคคลและชุมชนโดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ อีกทั้ง เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการนั้น มีสาระและขอบเขตกว้างขวาง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อาทินิกวิชาการ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน นักธุรกิจองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ฯลฯ การเรียนรู้ในชุมชนจึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย

ทั้งนี้การจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลายๆ ประการพร้อมกันๆ กัน เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปทบทเรียนร่วมกัน ได้หลักสูตรท้องถิ่นและนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอนชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และจัดการร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู

นักจัดการความรู้ ต้องมีความเชื่อพื้นฐานร่วมกันว่า ความรู้ที่ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) สามารถบันทึก หรือถ่ายทอดให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้งได้ (Explicit Knowledge) หรืออาศัยกลไกเครื่องมือการจัดการความรู้เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน มีความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ให้กันและกัน ความรู้ทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์กัน หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงกลับไปกลับมาได้ ซึ่งเรียกว่า วงจรการเรียนรู้ ดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ ๒ วงจรการเรียนรู้

ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของวงจรความรู้ ได้แก่

- คน ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด
  - เป็นแหล่งความรู้, เป็นผู้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์
- เทคโนโลยี เป็นเครื่องมือ เพื่อให้คนสามารถค้นหา จัดเก็บแลกเปลี่ยน นำความรู้ไปใช้ได้อย่างง่าย และรวดเร็วขึ้น
- กระบวนการความรู้ เป็นการบริหารจัดการ เพื่อนำความรู้จากแหล่งความรู้ไปให้ผู้รู้ เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงและเกิดนวัตกรรม

ขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้หรือพัฒนาการของความรู้ที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรประกอบด้วย ๗ ขั้นตอนดังนี้

๑. การบ่งชี้ความรู้ – เช่น พิจารณาว่าวิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมายคืออะไรและเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ – เช่นการสร้างความรู้ใหม่ แสวงหาความรู้จากภายนอกรักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว

๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ – เป็นการวางโครงสร้างความรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้อย่างเป็นระบบในอนาคต

๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ – เช่นปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐานใช้ภาษาเดียวกันปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

๕. การเข้าถึงความรู้ – เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้นั้นเข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่นระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) เป็นต้น

๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ – ทำได้หลายวิธีการโดยกรณีเป็น Explicit Knowledge อาจจัดทำเป็นเอกสารฐานความรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศหรือกรณีเป็น Tacit Knowledge อาจจัดทำเป็นระบบทีมข้ามสายงานกิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้

๗. การเรียนรู้ – ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่นเกิดระบบการเรียนรู้จากสร้างองค์ความรู้ > นำความรู้ไปใช้ > เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่และหมุนเวียนต่อไปอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ชุมชนจากการมีส่วนร่วม

แนวคิดการมีส่วนร่วมจะกล่าวถึง กระบวนการมีส่วนร่วม เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนและเงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วม มี ๔ ประการ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา และร่วมตัดสินใจ (Participation in decision making) ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยต้องทำให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ในปัญหาและผลกระทบ ซึ่งจะนำไปสู่การหาแนวทางการในการพัฒนาได้ ในขั้นตอนนี้จะต้องสร้างความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นกับสมาชิกในชุมชน และชุมชนเกิดการเรียนรู้ถึงการได้รับประโยชน์โดยตรงอันเกิดจากการร่วมดำเนินการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการต่อไป

๒) การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ (Participation in implementation) ชุมชนอาจให้การสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมตามระดับความสามารถ เช่น อาจเข้าร่วมในการบริหารงาน พัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร หรือแสวงหาความช่วยเหลือต่าง ๆ เพื่อนำมาสนับสนุนกิจกรรมให้เป็นไปตามที่ได้วางแผนไว้

๓) การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ (Participation in benefits) ซึ่งถือได้ว่าเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม โดยผลประโยชน์อาจเกิดขึ้นใน ๓ รูปแบบ คือ ผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ (Material benefits) สังคม (Social benefits) และผลประโยชน์ส่วนบุคคล (Personal benefits)

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Participation in evaluation) เป็นการร่วมควบคุม ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลทำให้ชุมชนตระหนักว่า กิจกรรมที่ทำไปนั้นดำเนินการมาเป็นอย่างดี เหมาะสม ควรจะดำเนินการต่อไปหรือไม่ อย่างไร

เครื่องชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมของราษฎรทางสังคม โดยกำหนดระดับความสำคัญของการมีส่วนร่วมกิจกรรมของสมาชิกในองค์กร ดังนี้

- ๑) การมีความสนใจในกิจกรรมและการเข้าร่วมประชุม
- ๒) การให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
- ๓) การเป็นสมาชิกและกรรมการ
- ๔) การเป็นเจ้าหน้าที่

ทั้งนี้จะดูลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออกคือการเป็นสมาชิกกลุ่ม การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทองวัสดุสิ่งของการเสียสละเวลาแรงงานการเป็นสมาชิกของคณะกรรมการและเป็นผู้ดำเนินการในกิจกรรมนั้นโดยตรง

ภาพที่ ๓ กระบวนการมีส่วนร่วม

เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชน

การที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีเงื่อนไข ดังนี้

๑) เงื่อนไขทางการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยต้องมีการกระจายอำนาจทางการเมืองออกไปทุกระดับ

๒) เงื่อนไขการพัฒนา โดยเงื่อนไขการพัฒนาที่สนับสนุนให้ประชาชนเข้าร่วม ได้แก่ การพัฒนาที่มีความสะดวกกับประชาชนที่มาเข้าร่วม มีการกระจายความรับผิดชอบ ชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าของ และมีการพัฒนาทักษะการเป็นผู้นำ และมีการเสริมด้านวิชาการแก่สมาชิกกลุ่ม

๓) เงื่อนไขของนักพัฒนา โดยเงื่อนไขของนักพัฒนาที่สนับสนุนการเข้าร่วมของประชาชน ได้แก่ ความตั้งใจความมุ่งมั่นในการทำงานพัฒนา และความพร้อมทั้งกาย และใจที่จะทำงานกับประชาชน การรับฟังปัญหาและการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน การศึกษาชุมชนร่วมกับประชาชน การสนับสนุนด้านกำลังใจ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในการแก้ปัญหา และการสนับสนุนด้านวิชาการและเทคโนโลยี

๔) เงื่อนไขของผู้นำ ได้แก่ มีประวัติการทำงานเพื่อส่วนรวม มีความจริงใจ ตั้งใจในการปรับปรุงสภาพของชุมชน ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้าน และมีความสามารถในการกระตุ้นชาวบ้านให้เห็นถึงปัญหา

๕) เงื่อนไขด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การประสานการดำเนินงานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคเอกชน ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ และมีกองทุนที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันเป็นเจ้าของ

๖) เงื่อนไขทางสังคม - จิตวิทยา ได้แก่ ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ความเดือดร้อน ความไม่พึงใจร่วมกัน การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่ต้องการ การเป็นประโยชน์ในการเข้าร่วม การมีอิสรภาพและมีเวลาที่จะเข้าร่วม และแรงจูงใจจากความสำเร็จ

องค์ความรู้ชุมชน เป็นผลผลิตจากกระบวนการทำงานร่วมกันของกลุ่มคนที่อยู่ในโครงการเดียวกัน มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์เดียวกัน ซึ่งมีหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือมีทั้งแกนนำชาวบ้าน ชาวบ้านที่เข้าร่วมโครงการ เจ้าหน้าที่โครงการ รวมทั้งภาคีความร่วมมือด้วย

จากกระบวนการทำงานโครงการได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนดังกล่าว องค์ความรู้ชุมชนจึงนับเป็นต้นทุนในการแก้ปัญหาชุมชนสังคม ส่งเสริมความเข้มแข็งยั่งยืน และมีการเผยแพร่ขยายองค์ความรู้ชุมชนออกไป เพื่อเป็นทางเลือกทางรอดของชุมชนสังคมอย่างกว้างขวางไม่หยุดนิ่ง

- ที่มาขององค์ความรู้

องค์ความรู้ชุมชน ; เกิดจากการสังเกต ทดลอง ปฏิบัติจริงของคนในชุมชน เป็นความรู้ที่มาจากประสบการณ์อาชีพชายฝั่งทะเลที่ใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งฝังแน่นอยู่กับตัวผู้รู้

- เป้าหมายของการเรียนรู้

องค์ความรู้ชุมชน ; มีเป้าหมายการเรียนรู้ เพื่อการดำรงชีวิตของบุคคล และชุมชน เพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชน เมื่อเรียนรู้แล้วสามารถนำไปปฏิบัติได้ เป็นความรู้ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก

- กระบวนการถ่ายทอด

องค์ความรู้ชุมชน ; มีการสืบทอดด้วยการปฏิบัติตาม
 คำเนินการตามวิถีธรรมชาติชายฝั่งทะเล มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จาก
 ผู้รู้ แหล่งเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และจากธรรมชาติ

- ลักษณะการถ่ายทอด

องค์ความรู้ชุมชน ; มีการดัดแปลงแก้ไข พัฒนาให้เหมาะสม
 กับสถานการณ์ของท้องถิ่นได้ง่าย เป็นการเรียนรู้ตามใจชอบ ตาม
 อรรถาศัย สัมผัสใจ ไม่จำกัดเวลาเรียนกับผู้รู้

ลักษณะและขั้นตอนการถอดองค์ความรู้

การถอดองค์ความรู้ เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการความรู้ มี
 วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสืบค้นกระบวนการวิธีการดำเนินงานของ
 กลุ่มเป้าหมายที่ตั้งใจเข้าไปศึกษาเรียนรู้ ไม่เน้นระเบียบวิธีเหมือน
 งานวิจัย แต่จะเน้นพูดคุย แลกเปลี่ยน สัมภาษณ์ เล่าเรื่อง และ
 สังเคราะห์จับประเด็นให้ได้กระบวนการวิธีการทำงานในเชิงบทเรียน
 ประสบการณ์ที่ดำเนินงานผ่านมาจริงๆ ผลลัพธ์จะเป็นเอกสารที่สื่อ
 แสดงออกมาอย่างง่าย ๆ เข้าใจง่าย ผู้ที่สนใจศึกษาค้นคว้า สามารถนา
 ไปปรับใช้ได้ด้วยตัวเองโดยง่าย

๑) การเริ่มต้นในสถานการณ์ต่อหน้าผู้รู้

การแนะนำตัว การบอกกล่าววัตถุประสงค์ต้องชัดเจน ทั้งนี้
 การแนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์คือการให้เกิดเกียรติแก่ผู้รู้ รวมทั้งการ
 สร้างบรรยากาศให้ผู้ร่วมสนทนาไว้วางใจและเป็นกันเอง

๒) การเปิดประเด็นคำถาม

เปิดโอกาสให้ผู้รู้ได้ใช้ความคิดในสิ่งที่ทำ ด้วยเรื่องความ
 เป็นมา โดยค่อยๆ ถาม คุณลักษณะการบอกเล่า ทั้งนี้ วิธีที่ดีที่สุดคือ
 กระตุ้นถามให้ผู้รู้ เล่าออกมาอย่างเป็นเรื่องเป็นราว โดยที่ไม่ต้องตั้งคา
 ถามบ่อยๆ

๓) เจาะลึก

ข้อมูลเชิงปริมาณ อาจจะต้องเอาข้อมูลเอกสารเข้ามาประกอบด้วย บางเรื่องทีลึกลงไปอาจต้องใช้เวลา กลับมาเก็บซ้ำเพราะอาจมีการตกหล่น

๔) เก็บตก

ผู้รู้อยากจะทำสิ่งใดต่อ ต้องกระตุ้นให้เล่า และสิ่งใดที่เรายังไม่ได้ถามต้องถาม ขอคำแนะนำให้เต็มที่ และกล่าวคำล่ำลาอย่างประทับใจ ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้ อาจยังไม่สมบูรณ์ เพราะองค์ความรู้บางอย่างต้องใช้เวลา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้

๑. ผู้นำกลุ่มมีความตั้งใจและกระตือรือร้นในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยดีอย่างเช่น ผู้นำสามารถชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์หญ้าทะเล การนำองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

๒. ทูตทรัพยากรของชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ โรงเรียน ผู้ประกอบการบริเวณหาดปากเมง

๓. สมาชิกให้ความร่วมมือด้วยดี สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของกลุ่มด้วยดี ทั้งในด้านการเข้าร่วมประชุม การแสดงความคิดเห็น และการปฏิบัติตามแนวทางของกลุ่ม ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการนำความรู้ไปสืบสานต่อคนอื่น ๆ โดยการบอกกล่าวแนะนำต่อ ๆ กัน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างหลากหลายมากขึ้น ทั้งในการประชุมกลุ่มและวิถีชีวิตทั่ว ๆ ไป

บทที่ ๓

การบริหารจัดการหญ้าทะเลโดยชุมชน เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

แหล่งหญ้าทะเลเป็นทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง นับเป็นฐานทุนเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย สถานภาพทรัพยากรหญ้าทะเลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและมีความอ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งอิทธิพลของปัจจัยที่มาจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ และจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ รวมทั้งผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศโลก ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศหญ้าทะเล ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรหญ้าทะเลโดยเน้นการรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากรหญ้าทะเล โดยส่งเสริมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรหญ้าทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความสำคัญของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สาระการบริหารจัดการหญ้าทะเล

มีความสำคัญต่อบุคคล ดังนี้

๑) ทำให้บุคคลในชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากแหล่งหญ้าทะเลอย่างชาญฉลาดและยั่งยืน

๒) ทำให้บุคคลในชุมชนมีความสามารถในการรักษาและอนุรักษ์แหล่งหญ้าทะเล โดยการรักษาคุณภาพของดินและน้ำในแหล่งหญ้าทะเลโดยผ่านการควบคุมน้ำทิ้งจากชุมชนและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการทำลายแหล่งหญ้าทะเล

๓) ทำให้บุคคลในชุมชนมีทักษะพื้นฐานในการบริหารจัดการ แหล่งหญ้าทะเล ในเรื่องของการฟื้นฟูหรือเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับแหล่งหญ้าทะเลทั้งนี้การเสียหายของหญ้าทะเลจะเกิดได้จากทั้งภัยธรรมชาติ เช่น ช่วงลมพายุรุนแรง ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่รุนแรง หรือ เกิดจากมนุษย์ อย่างไรก็ตามจึงมีความจำเป็นที่ชุมชนจะมีการปลูกหญ้าทะเลทดแทน เพื่อให้แหล่งหญ้าทะเลมีความอุดมสมบูรณ์ โดยชุมชนจะต้องมีความรู้และทักษะต่าง ๆ ได้แก่ มีความรู้และทักษะในการคัดเลือกผลหญ้าทะเลในการนำมาเพาะเพื่อเตรียมต้นกล้าหญ้าทะเล มีความรู้และทักษะการเตรียมเพาะต้นกล้าหญ้าทะเล มีความรู้และทักษะในการวางแผนการปลูกหญ้าทะเล มีความรู้และทักษะในการปลูกหญ้าทะเล มีความรู้และทักษะในการมีทักษะในการจัดการ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีทักษะในการแสวงหาความรู้

๔) ทำให้บุคคลในชุมชนเป็นผู้มีคุณธรรมที่จำเป็นต้องใช้ในการบริหารจัดการแหล่งหญ้า ได้แก่ มีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีความขยันอดทน และมีความยุติธรรม

การดำเนินการตามแผนการจัดการความรู้

องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความสามารถ และประสบการณ์ด้านอาชีพประมงของชุมชนจากบริเวณแหล่งหญ้าทะเล การค้นหา ทบทวนองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความสามารถ และประสบการณ์ด้านอาชีพประมงที่ได้จากแหล่งหญ้าทะเล คณะที่จัดการความรู้ได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทำการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความสามารถ และประสบการณ์ด้านอาชีพประมงที่ได้จากแหล่งหญ้าทะเล มีรายละเอียด ดังนี้

ระบบนิเวศหญ้าทะเลมีความสำคัญในด้านเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย เลี้ยงตัวอ่อนสัตว์น้ำ และแหล่งหากินของสัตว์ทะเลนานาชนิด โดยเฉพาะปลาทะเล กลุ่มกุ้งทะเล และปูม้า ไม่เพียงเฉพาะกลุ่มสัตว์น้ำขนาดเล็กที่กล่าวถึง แต่ยังมีสัตว์น้ำขนาดใหญ่เช่นเต่าทะเล และพะยูน รวมถึงสัตว์น้ำเศรษฐกิจ อันได้แก่ ปลา กุ้ง ปู และหอยหลายชนิด และยังมีส่วนช่วยในการกรองและปรับปรุงคุณภาพน้ำเป็นอย่างดี

ก. การทำประมงปูม้า

เป็นอาชีพหนึ่งที่สำคัญของชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง การทำประมงปูม้าจะทำการประมงตลอดทั้งปี ราคาขายกิโลกรัมละ ๑๕๐-๒๕๐ บาท เครื่องมือที่ใช้ในการทำประมงปูม้า ได้แก่ อวนจมปูม้าประกอบด้วยอวนไถล่อนขนาดตา ๔-๕ นิ้ว มีความกว้าง ๑ เมตร ต่อฟืน นำอวนมาต่อกันให้มีความยาว ๑.๔-๒.๑ กิโลเมตร คร่าวบนใช้เชือกผูกติดตั้งทุ่นพลาสติก คร่าวล่างใช้เชือกผูกและติดตะกั่ว ปลายทั้ง ๒ ด้านของอวนติดตั้งทุ่นธงสัญญาณ การทำประมงจะทำช่วงน้ำตาย เนื่องจากกระแสน้ำไม่รุนแรง โดยติดตั้งอวนขนาดกบกับแนวชายฝั่งทะเลที่ระดับความลึกน้ำ ๒-๓๐ เมตร,

ลอบแดง ทำจากเหล็กก่อสร้างขนาด กว้าง ๓๐ ยาว ๕๐ สูง ๑๕ เซนติเมตร ทุ้มด้วยอวนโพลีเอทิลีนสีแดง ขนาดตาอวน ๑.๗ นิ้ว ด้านล่างตรงกลางของลอบสามารถเปิดเพื่อติดตั้งถุงเหยื่อหรือเอาปูออกจากลอบ การทำประมงจะใช้เหยื่อพลาสติก โดยจะวางลอบบริเวณน้ำตื้น ๐-๕ เมตร ตามชายฝั่งทะเล , ลอบพับเหลี่ยม, ลอบพับกลม

ลอบพับเหลี่ยม ทำจากเหล็กหลอดขนาด กว้าง ๓๐ ยาว ๕๐ สูง ๒๐ เซนติเมตร ทุ้มด้วยโพลีเอทิลีนสีเขียว ขนาดตาอวน ๑ นิ้ว ด้านข้างทั้งสองมีช่องทางเข้าของปู ตรงกลางด้านบนสามารถเปิดเพื่อติดตั้งเหยื่อหรือนำปูออกจากลอบ โดยทำการประมงไกลจากชายฝั่งในระดับน้ำลึก ๑๐-๒๐ เมตร

ลอบพับกลม โครงสร้างทำจากเหล็กหรือลวด นำมาตัดให้กลมใช้ ๒ วง โดยวงด้านบนและด้านล่างมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔๐ และ ๔๕ เซนติเมตร ตามลำดับ หุ้มด้วยอวนโพลีเอทิลีนสีเขียว ขนาดตาอวน ๒ นิ้ว เมื่อยกลอบจะมี ความสูง ๒๐ เซนติเมตร โดยทำการประมงใกล้ชายฝั่งในระดับน้ำลึก ๒-๑๐ เมตร

ปัญหาในการทำการประมงปูม้า

- ๑). ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งพัดปกคลุมฝั่งทะเลอันดามัน ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคมของทุกปี ชาวประมงไม่สามารถออกเรือไปทำการประมงได้ในวันที่มีคลื่นลมรุนแรง
- ๒). ปูม้าที่มีไข่แก่นอกกระดอง ซึ่งปูม้าเหล่านี้สามารถพร้อมวางไข่ได้และให้ลูกปูจำนวนมาก แต่ถูกจับมาทำให้สูญเสียและทำลายการเพิ่มจำนวนประชากรปูม้า

ข้อกำหนดและวิธีแก้ไขการทำประมงปูม้า

๑. ห้ามวางลอบปูม้าในแหล่งหญ้าทะเลเนื่องจากแหล่งหญ้าทะเลจะเป็นแหล่งอนุบาลลูกปูม้าวัย โดยจะมีลูกปูม้าตั้งแต่ระยะวัยอ่อนระยะ zoea จนถึงปูขนาดเล็กซึ่งมีความกว้างกระดองไม่เกิน ๕ เซนติเมตร หลังจากนั้นลูกปูม้าจะอพยพออกจากแหล่งหญ้าทะเลไปยังพื้นที่ทางทะเลรอบนอก ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการประมงจะสามารถจับปูม้าในขนาดความกว้างกระดองตั้งแต่ ๑๐-๑๕ เซนติเมตรขึ้นไป ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านจะมีข้อตกลงร่วมกันในการไม่วางลอบปูม้าในแหล่งหญ้าทะเล เนื่องจากเป็นการทำลายลูกปูม้า สามารถโตจนเป็นปูม้าโตเต็มวัยเป็นขนาดที่นำมาบริโภคได้

๒. การจัดการเรื่องปูม้าที่มีไข่แก่นอกกระดองโดยนำมาใส่ ถังที่มีน้ำทะเลโดยมีเครื่องให้อากาศในน้ำ แล้วปล่อยให้ วางไข่ก่อนแล้วนำลูกปูม้าที่ฟักออกมาไปปล่อยลงแหล่ง หญ้าทะเล ทำให้ลูกปูม้าได้ไปอาศัยยังแหล่งอนุบาลทาง ธรรมชาติทำให้มีอัตราการรอดและการเจริญเติบโตสูงกว่า เพราะมีทั้งอาหารและแหล่งหลบซ่อนตัวจากนักล่า ในขณะที่การปล่อยลูกปูม้าลงสู่ทะเลที่ไม่ใช่แหล่ง อนุบาล เช่น ปล่อยลงน้ำทะเลที่ไม่มีแหล่งหญ้าทะเล หรือ แหล่งสาหร่ายทะเลนั้น ลูกปูม้ามีโอกาสรอดตาย และการเจริญเติบโตที่น้อยกว่า ส่วนแม่ปูที่วางไข่แล้วก็ นำไปขาย ดังนั้นแหล่งหญ้าทะเลจึงเป็นแหล่งอาศัยที่ สำคัญซึ่งจะมีผลต่อการจัดการเรื่องปูม้าที่มีไข่แก่นอก กระดอง หรือที่เรียกว่า โครงการธนาคารปูม้า ซึ่งจะต้อง ทำการปล่อยลูกปูม้าลงสู่แหล่งหญ้าทะเล

ข. การเก็บหอยชักตีน

คนในชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง ได้ทำการเก็บหอยชักตีน จากแหล่งหญ้าทะเลในขณะน้ำลงทุก ๆ ช่วง ๑๒, ๑๓ ๑๔, ๑๕, ๑, ๒ ค่ำ น้ำทะเลจะมีการขึ้นลงมาก โดยในตอนน้ำลงแหล่งหญ้าทะเลจะไม่ มีน้ำจึงทำให้เกิดอาชีพของคนในชุมชนโดยจะลงไปเก็บหอยชักตีน โดย สามารถทำการเก็บหอยชักตีนได้ประมาณ ๒ ครั้งต่อเดือน ซึ่งแต่ละ ครั้งจะทำการเก็บได้ ๖ วัน รวมทั้งหมดของการเก็บหอยชักตีน ๑๒ วัน ต่อเดือน ซึ่งจะมีราคากิโลกรัมละ ๑๓๐-๑๔๐ บาท มาขายยัง ภัตตาคารหรือร้านอาหารทะเลหรือพ่อค้าส่ง ซึ่งอยู่บริเวณริมหาดปาก เมง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ข้อกำหนดและวิธีแก้ไขการเก็บหอยชักตีน

๑. ในการเก็บหอยชักตีนจากแหล่งหญ้าทะเลจะมีข้อกำหนดที่ตกลงกันในชุมชน รวมทั้งแหล่งรับซื้อหอยชักตีน โดยกำหนดขนาดของหอยชักตีนที่สามารถจับได้ มีขนาดตั้งแต่ ๓๐ ตัวต่อกิโลกรัมลงมา
๒. ผู้ที่เข้ามาเก็บหอยชักตีนในแหล่งหญ้าทะเลของชุมชน อ่าวขาม-หาดปากเมงนั้นจะกำหนดเฉพาะคนในชุมชน อ่าวขาม-หาดปากเมง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการทำการประมงมากเกินไป (overfishing) จนส่งผลให้ประชากรหอยชักตีนลดลงอย่างมาก อีกทั้งคนภายนอกนั้นไม่ทราบถึงขนาดที่เหมาะสมต่อการจับหอยชักตีนทำให้จับหอยขนาดเล็ก

ค. การทำประมงกุ้งทะเล

ส่วนใหญ่จะทำการประมงช่วงมีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ในช่วงเดือน พฤษภาคม ถึง ตุลาคม โดยใช้วนลอย โดยกุ้งทะเลมีราคา ๑๒๐-๒๕๐ บาท

ง. การทำประมงหมึกทะเล

จะทำการประมงใช้ช่วงฤดูแล้งตั้งแต่เดือน พฤศจิกายนถึงเดือนพฤษภาคม จะทำการประมงโดยใช้ลอบหมึก หมึกทะเลมีราคากิโลกรัมละ ๑๒๐-๒๓๐ บาท

จ. การทำประมงปลาทะเล

จะทำทั้งปี โดยใช้วนลอย ได้แก่ ปลาลัง, ปลาอินทรี

ก. ผลผลิตปูม้า

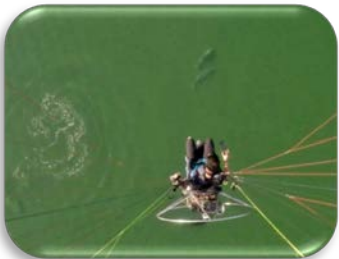
ข. หอยชักตีน.

ค. ปลิงทะเล

ง. กุ้งทะเล

จ. พะยูน.

ฉ. ปลาโลมาที่เข้ามาครั้งคราว

ภาพที่ ๔ ผลผลิตและสัตว์น้ำที่ได้ประโยชน์จากระบบนิเวศหญ้าทะเล

การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งห้วยทะเลของชุมชนอ่าว ขาม-หาดปากเมง

ชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง ได้ร่วมกันกับอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมในการบริหารจัดการแหล่งห้วยทะเลของชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง โดยยึดหลักการในเรื่องของ แหล่งห้วยทะเลเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งอนุบาลของสัตว์น้ำทะเล ดังนั้นเมื่อสัตว์น้ำทะเลโตขึ้นจะอพยพไปยังบริเวณรอบนอกแหล่งห้วยทะเล ซึ่งจะเป็นพื้นที่ทำการประมงจับสัตว์น้ำทะเล อีกทั้งสัตว์น้ำทะเลจะมีขนาดโตเต็มที่ ดังนั้นแหล่งห้วยทะเลจึงมีบทบาทในการเป็นแหล่งผลิตสัตว์น้ำทะเลวัยอ่อน เพื่อส่งต่อผลผลิตสัตว์น้ำไปยังรอบนอกแหล่งห้วยทะเล ซึ่งจะเป็นพื้นที่ทำการประมงจับสัตว์น้ำ โดยกำหนดพื้นที่ของแหล่งห้วยทะเล ๑.๓๒ ตารางกิโลเมตร ในการกำหนดพื้นที่แหล่งห้วยทะเลนั้นได้มีการวางทูลอยสีเหลืองเป็นแนวเขตของแหล่งห้วยทะเล ซึ่งจะช่วยให้ทราบแนวเขตทางทะเลที่ชัดเจนและปฏิบัติตามมาตรการได้มีประสิทธิภาพ โดยในพื้นที่ดังกล่าวจะมีขอบเขตของพื้นที่ทำให้มีการบริหารจัดการพื้นที่และมีการออกมาตรการ ดังนี้

๑. การห้ามเรือประมง, เรือโดยสารนักท่องเที่ยว ทำการแล่นเรือในเขตพื้นที่ห้วยทะเล เนื่องจากแหล่งห้วยทะเลของชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง มีระดับน้ำตื้นและเมื่อน้ำทะเลลดลงแหล่งห้วยทะเลจะโผล่พื้นน้ำ การแล่นเรือในพื้นที่ห้วยทะเลจะทำให้ใบพัดเรือจะทำลายห้วยทะเลให้เสียหาย โดยจะให้เรือประมงและเรือท่องเที่ยววิ่งในร่องน้ำลึกซึ่งเป็นร่องน้ำที่อยู่รอบนอกของแหล่งห้วยทะเล อีกทั้งยังเป็นร่องน้ำลึกทำให้การแล่นเรือสามารถทำได้ตลอดเวลาถึงแม้ว่าทะเลจะลดลง ชุมชนได้มีการติดตั้งทูลอยสีเหลืองเป็นการแสดงแนวเขตของแหล่งทะเลทำให้เรือต่าง ๆ ทราบถึงพื้นที่แหล่งห้วยทะเลและไม่วิ่งตัดผ่านแหล่งห้วยทะเล แต่จะวิ่งตามเส้นทางร่องน้ำซึ่งอยู่นอก

แหล่งหญ้าทะเล อีกทั้งแหล่งหญ้าทะเลอ่าววาม-หาดปากเมงนี้เป็นแหล่งหญ้าทะเลที่อยู่กันข้ามกับท่าเรือหาดปากเมง ซึ่งมีจำนวนเรือต่าง ๆ จำนวนมากทั้งเรือของคนในชุมชนและเรือจากพื้นที่อื่น ๆ โดยมีทั้งเรือประมง, เรือโดยสารนักท่องเที่ยว, เรือหางยาวทั้งเพื่อการประมงและการท่องเที่ยว การติดตั้งทุ่นลอยสีเหลืองแสดงแนวเขตของแหล่งหญ้าทะเลจึงช่วยในการจัดการเส้นทางการเดินเรือที่มีระเบียบเพื่อไม่ให้ก่อให้เกิดความเสียหายกับแหล่งหญ้าทะเล โดยเป็นความร่วมมือหลายภาคส่วนทั้งในชุมชน ผู้ประกอบการเดินเรือเพื่อการท่องเที่ยว เรือประมง เรือหางยาวเพื่อการประมงและการท่องเที่ยวที่ให้ความร่วมมือในการเดินเรือดังกล่าว

๒. การห้ามวางลอบปูม้าในแหล่งหญ้าทะเลเนื่องจากแหล่งหญ้าทะเลจะเป็นแหล่งอนุบาลลูกปูม้าวัย โดยจะมีลูกปูม้าตั้งแต่ระยะวัยอ่อนระยะ zoea จนถึงปูขนาดเล็กซึ่งมีความกว้างกระดองไม่เกิน ๕ เซนติเมตร หลังจากนั้นลูกปูม้าจะอพยพออกจากแหล่งหญ้าทะเลไปยังพื้นที่ทางทะเลรอบนอกแหล่งหญ้าทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการประมงจะสามารถจับปูม้าในขนาดความกว้างกระดองตั้งแต่ ๑๐-๑๕ เซนติเมตรขึ้นไป ดังนั้นชาวประมงพื้นบ้านจะมีข้อตกลงร่วมกันในการไม่วางลอบปูม้าในแหล่งหญ้าทะเลเนื่องจากการทำลายลูกปูม้า ซึ่งจะสามารถโตจนเป็นปูม้าโตเต็มวัยซึ่งเป็นขนาดที่นำมาบริโภคได้ ชุมชนจะทำการประมงปูม้าโดยการวางลอบปูม้าได้บริเวณรอบนอกแหล่งหญ้าทะเลซึ่งอยู่นอกแนวเขตทุ่นสีเหลืองเป็นต้นไปทำให้ได้ปูม้าโตเต็มวัย

๓. การจัดการเรื่องปูม้าที่มีไข่แก่่นอกกระดองโดยนำมาใส่ถังที่มีน้ำทะเลโดยมีเครื่องให้อากาศในน้ำ แล้วปล่อยให้วางไข่ก่อนแล้วนำลูกปูม้าที่ฟักออกมาไปปล่อยลงแหล่งหญ้าทะเล ทำให้ลูกปูม้าได้ไปอาศัยยังแหล่งอนุบาลทางธรรมชาติทำให้มีอัตราการรอดและการเจริญเติบโตสูงกว่า เพราะมีทั้งอาหารและแหล่งหลบซ่อนตัวจากนักล่า

ในขณะที่การปล่อยลูกปูม้าลงสู่ทะเลที่ไม่ใช่แหล่งอนุบาล เช่น ปล่อยลงน้ำทะเลที่ไม่มีแหล่งหญ้าทะเลหรือ แหล่งสาหร่ายทะเลนั้น ลูกปูม้ามีโอกาสรอดตายและการเจริญเติบโตที่น้อยกว่า ส่วนแม่ปูที่วางไข่แล้วก็นำไปขาย

๔. การห้ามวางอวนจับปลา, กุ้ง และสัตว์น้ำทะเลอื่น ๆ ยกเว้นหอยชักตีน ในแหล่งหญ้าทะเลซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและเป็นแหล่งอนุบาลของของลูกปลาทะเล, ลูกกุ้งทะเล, ลูกหมึกทะเล และสัตว์น้ำอื่น ๆ การวางอวนจับสัตว์น้ำในแหล่งหญ้าทะเลจะมีผลต่อการทำลายประชากรสัตว์น้ำทะเลให้ลดลงจำนวนมาก อีกทั้งขนาดสัตว์น้ำทะเลที่ได้มีขนาดเล็กกว่าขนาดตลาดต้องการบริโภค การวางอวนจับสัตว์น้ำทะเลสามารถทำได้ในบริเวณรอบนอกแหล่งหญ้าทะเลซึ่งจะอยู่นอกแนวเขตฟุ้งสีเหลือง

๕. การทำการประมงในแหล่งหญ้าทะเลสามารถทำได้ คือ การเก็บหอยชักตีนจากแหล่งหญ้าทะเล โดยมีข้อกำหนดดังนี้

๕.๑ โดยมีข้อกำหนดที่ตกลงกันในชุมชนและ แหล่งรับซื้อหอยชักตีน โดยกำหนดขนาดของหอยชักตีนที่สามารถจับได้มีขนาดตั้งแต่ ๓๐ ตัวต่อกิโลกรัมลงมา

๕.๒ ผู้ที่เข้ามาเก็บหอยชักตีนในแหล่งหญ้าทะเลของชุมชน อ่าวขาม-หาดปากเมงนั้นจะกำหนดเฉพาะคนในชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการทำการประมงมากเกินไป (overfishing) จนส่งผลให้ประชากรหอยชักตีนลดลงอย่างมาก อีกทั้งคนภายนอกนั้นไม่ทราบถึงขนาดที่เหมาะสมต่อการจับหอยชักตีนทำให้จับหอยขนาดเล็ก

๖. การฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเลของชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง ในช่วงฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่ พฤษภาคม ถึง ตุลาคม ซึ่งมี

คลื่นลมที่รุนแรงส่งผลให้การสูญเสียพื้นที่บางส่วนของแหล่งหญ้าทะเล โดยที่คลื่นลมที่รุนแรงได้ทำให้ทรายพื้นท้องทะเลเคลื่อนตัวมากและพังทลายทำให้หญ้าทะเลหลุดลอยไปจากพื้นท้องทะเล อีกทั้งทรายที่เคลื่อนตัวได้ไปทับถมหญ้าทะเลในอีกจุดหนึ่ง จึงส่งผลให้เกิดการสูญเสียหญ้าทะเลเป็นหย่อม ๆ ในแหล่งหญ้าทะเล หากปล่อยทิ้งไว้ หญ้าทะเลที่อยู่รอบ ๆ จุดที่ไม่มีหญ้าทะเลก็จะสามารถเจริญและเพิ่มจำนวนเข้ามาในพื้นที่ว่างดังกล่าวแต่จะใช้เวลานานถึง ๖ เดือน อีกทั้งทำให้พื้นที่ว่างดังกล่าวไม่มีผลผลิตทั้งในส่วนของผลผลิตหญ้าทะเลและผลผลิตสัตว์น้ำทะเล รวมทั้งผลผลิตสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นจะต้องปลูกหญ้าทะเลเป็นการฟื้นฟูภายหลังจากหมดฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เพื่อให้มีผลผลิตหญ้าทะเลกลับมาดังเดิมได้เร็วขึ้นและส่งผลให้ผลผลิตสัตว์น้ำทะเลเพิ่มขึ้นดังเดิม โดยชุมชนจะทำการปลูกฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเล โดยชุมชนจะมีความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดตั้งแต่ วิธีการเลือกเก็บผลของหญ้าทะเลที่สุกแล้ว วิธีการนำเมล็ดมาเพาะพันธุ์ให้เป็นต้นพันธุ์หญ้าทะเล เทคนิคและวิธีการปลูกหญ้าทะเลในแหล่งหญ้าทะเล

ภาพที่ ๕ กระบวนการมีส่วนร่วม

บทที่ ๔ รูปธรรมสู่ความสำเร็จ

ความรู้ที่พร้อมจะถ่ายทอดให้กับกลุ่มเป้าหมาย

ชนิดและรูปแบบการแพร่กระจายของหญ้าทะเล ชนิดหญ้าทะเลบริเวณอ่าวขาม-หาดปากเมงมีทั้งหมด ๕ ชนิด คือ หญ้าชะเงาใบฟันเลื่อย (*Cymodocea serrulata* (R. Brown) Ascherson), หญ้าชะเงาใบยาว (*Enhalus acoroides* Royle), หญ้าใบมะกรูด (*Halophila ovalis* (R. Brown) J.D. Hooker), หญ้าเต่า (*Thalassia hemprichi*) และ หญ้านาง (*Halodule pinifolia* (Miki) den Hartog)

การจำแนกชนิดหญ้าทะเลบริเวณอ่าวขาม-หาดปากเมงตามศักยภาพการจำแนกดังนี้

- ๑). ใบแบนกลมรูปไข่หรือรียาวโดยแบ่งเป็นก้านใบและตัวใบ ใบมีขนาดใหญ่ความยาวใบตั้งแต่ ๑ cm. เส้นใบตามขวางมีมากกว่า ๑๐ คู่ เป็นหญ้าใบมะกรูด (*Halophila ovalis*)
- ๒). ใบแบนยาว
  - ก. ใบมีเส้นใบ ๑-๓ เส้น ปลายใบทุ่และมีรอยหยักเป็นฟันเลื่อย เป็นหญ้าผมนาง (*Halodule pinifolia*)
  - ข. ใบมีเส้นใบ ๑๓-๑๗ เส้น ปลายใบมีรอยหยักเป็นฟันเลื่อย เป็นหญ้าชะเงาใบฟันเลื่อย (*Cymodocea serrulata*)

- ก). ใบแบนยาวแบ่งเป็นกาบใบและตัวใบ
 ก. ความกว้างใบมากกว่า ๑ เซนติเมตร เป็นหญ้าชะเงา
 ไบยาว (*Enhalus acoroides*)
 ข. ความกว้างใบน้อยกว่า ๑ เซนติเมตร เป็นหญ้าเต่า
 (*Thalassia hemprichii*)

หญ้าชะเงาไวยาว

เป็นหญ้าทะเลขนาดใหญ่ที่สุดมีใบแบนยาว ๙๐-๑๒๙ เซนติเมตร มีความกว้างใบ ๑.๒ - ๑.๙ เซนติเมตร ใบหนา ปลายใบมน ส่วนลำต้นใต้ดินมีขนาดใหญ่ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑.๒ -๑.๕ เซนติเมตร ผิวยู่ใต้ดิน มีเส้นใยสีดำและเหนียว ซึ่งเป็นส่วนของขอบใบที่ย่อยสลายไป แล้วปกคลุมอยู่รอบรากเหง้า มีรากแข็งแรงสีขาวจำนวนมาก ไม่แตกแขนง ลำต้นเป็นแบบแยกเพศผู้เพศเมีย โดยมีการผสมเกสรที่ผิวน้ำขณะน้ำลงดอกเพศเมียจะชูดอก รับละอองเกสรเพศผู้ที่ลอยมาติดกลีบดอก หลังจากได้รับการผสมแล้ว ก้านดอกเพศเมียจะบิดขดเป็นเกลียว และหดสั้นที่บริเวณโคนต้น หรือพันอยู่ที่โคนต้น เมื่อผลมีสีเขียวขนาดใหญ่ขึ้น ผลที่จะนำมาเพาะพันธุ์ได้นั้นต้องเป็นผลที่สุกซึ่งจะมีสีขาวปนน้ำตาล หรือสีน้ำตาล จะมีขนาดใหญ่ ๓-๕ เซนติเมตร ซึ่งจะทำการเก็บผลได้ในตอนน้ำทะเลลง ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ตั้งแต่ ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑, ๒ ค่ำ โดย ๑ ผลจะมีเมล็ดตั้งแต่ ๓-๕ เมล็ด จากนั้นนำผลที่สุกมาแกะเมล็ดออกมา แล้วใส่ในกระบะหรือตะกร้า แช่ไว้ในทะเลประมาณ ๓-๔ สัปดาห์ เมล็ดจะงอกออกมาเป็นต้นพันธุ์หญ้าทะเล ซึ่งจะสามารถนำต้นพันธุ์หญ้าทะเลไปปลูกในแหล่งหญ้าทะเลได้ หญ้าชะเงาไวยาวเป็นหญ้าที่สามารถเพาะกล้าพันธุ์ในการปลูกได้ง่ายที่สุด

ใบมะกรูด

เป็นหญ้าทะเลขนาดเล็กใบแบนกลมรูปไข่หรือรียาวโดยแบ่งเป็นก้านใบและตัวใบ ใบมีขนาดใหญ่ยาวใบตั้งแต่ ๑ cm. เส้นใบตามขวางมีมากกว่า ๑๐ คู่ เป็นหญ้าใบมะกรูด ส่วนลำต้นใต้ดินมีลักษณะอวบและใส มีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๐.๕ - ๑ มิลลิเมตร แต่ละข้อมี ใบ ๒ ใบ และราก ๑ เส้น ไม่แตกแขนงก้านใบมีลักษณะอวบใส เป็นหญ้าทะเลที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี อย่างไรก็ตามผลของหญ้าใบมะกรูดมีขนาดเล็กมากทำการเก็บผลได้ยากในแปลงหญ้าทะเล ดังนั้นในการปลูกต้องอาศัยการตัดท่อนพันธุ์ไปปลูกโดยจะทำการตัดท่อนพันธุ์จากพื้นที่ที่มีหญ้าใบมะกรูดขึ้นหนาแน่นมาก จะทำให้ขยายพันธุ์หญ้าใบมะกรูดให้เพิ่มขึ้นได้และพื้นที่ที่มีการตัดท่อนพันธุ์หญ้าใบมะกรูดก็จะงอกเพิ่มขึ้น

หญ้าเต่า

เป็นหญ้าทะเลขนาดกลาง ใบแบนยาวแบ่งเป็นกาบใบและตัวใบ ความกว้างใบน้อยกว่า ๑ เซนติเมตร ใบมีความยาว ๓.๐ - ๙.๐ เซนติเมตร ลำต้นใต้ดินมีเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒ - ๔ มิลลิเมตร สามารถขึ้นได้ในพื้นที่ทรายปนโคลนได้ดี ในการปลูกต้องอาศัยการตัดท่อนพันธุ์ไปปลูกโดยจะทำการตัดท่อนพันธุ์จากพื้นที่ที่มีหญ้าเต่าขึ้นหนาแน่นมาก แล้วนำท่อนพันธุ์ไปปลูกพื้นที่ที่ต้องการ

ใบพินเลื้อย

เป็นหญ้าทะเลขนาดกลาง ใบแบนยาว ใบมีเส้นใบ ๑๓-๑๗ เส้น ปลายใบมีรอยหยักเป็นพินเลื้อย ต้นตั้งตรงเกิดจากเหง้าแข็งแรง ซึ่งมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๑.๕ - ๒.๕ มิลลิเมตร ต้นสูง ๔.๖ - ๑๒.๐ เซนติเมตร แต่ละต้นมีใบ ๒-๔ ใบ ในการปลูกต้องอาศัยการตัดท่อนพันธุ์ไปปลูกโดยจะทำการตัดท่อนพันธุ์จากพื้นที่ที่มีหญ้าเต่าขึ้นหนาแน่นมาก แล้วนำท่อนพันธุ์ไปปลูกพื้นที่ที่ต้องการ

หญ้าผมนาง

เป็นหญ้าทะเลขนาดเล็ก ใบเรียวยาวผอมยาว ใบมีเส้นใบ ๑-๓ เส้น ปลายใบหู่และมีรอยหยักเป็นพินเลื้อย ลำต้นตั้งตรงเกิดจากลำต้นใต้ดิน มีลักษณะผอมบาง มีเส้นผ่านศูนย์กลางไม่เกิน ๑ มิลลิเมตร รากไม่แตกแขนงเกิดจากข้อ มี ๒ - ๔ เส้น เป็นหญ้าทะเลที่พบได้น้อยในแหล่งหญ้าทะเลอ่าวขาม-หาดปากเมง

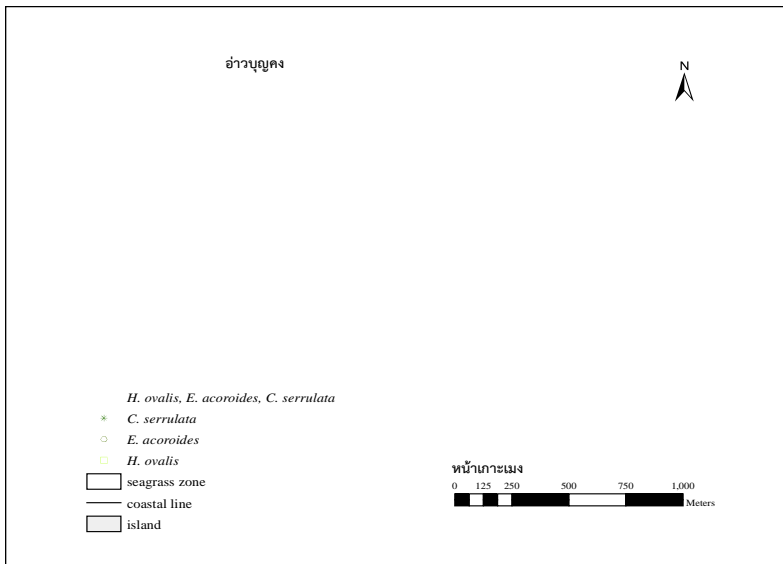
การแพร่กระจายของแหล่งหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมง

พบว่าในพื้นที่ทั้งหมด ๑.๓๒ ตารางกิโลเมตร โดยมีรูปแบบการแพร่กระจายของหญ้าทะเลแตกต่างกันซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ แปลง คือ (ดังภาพที่ ๖)

แปลงที่ ๑) Pak Meng Station, PM๑) มีพื้นที่ ๐.๑๗ ตารางกิโลเมตร หญ้าทะเลที่เด่น คือ หญ้าใบมะกรูด (*Halophila ovalis* (R. Brown) J.D. Hooker) อันดับรองลงมาคือ ชะเงาใบพินเลื้อย (*Cymodocea serrulata* (R. Brown) Ascherson)

แปลงที่ ๒) Pak Meng Station, PM๒) มีพื้นที่ ๐.๗๗ ตารางกิโลเมตร มีหญ้าเด่น คือ ชะเงาใบฟันเลื่อย (*Cymodocea serrulata* (R. Brown) Ascherson) และหญ้าชะเงาใบยาว (*Enhalus acoroides* Royle) อันดับรองลงมา คือ หญ้าใบมะกรูด (*Halophila ovalis* (R. Brown) J.D. Hooker)

แปลงที่ ๓ (Pak Meng Station, PM๓) มีพื้นที่ ๐.๓๘ ตารางกิโลเมตร มีหญ้าเด่น คือ หญ้าชะเงาใบยาว (*Enhalus acoroides* Royle)

ภาพที่ ๖ แผนที่แหล่งหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมง

สัญลักษณ์ในแผนที่

แหล่งหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมง แบ่งออกเป็น ๓ แปลง

PM ๑ = หญ้าทะเลแปลงที่ ๑ ของแหล่งหญ้าทะเลบริเวณ
หาดปากเมง

PM ๒ = หญ้าทะเลแปลงที่ ๒ ของแหล่งหญ้าทะเลบริเวณ
หาดปากเมง

PM ๓ = หญ้าทะเลแปลงที่ ๓ ของแหล่งหญ้าทะเลบริเวณ
หาดปากเมง

ชื่อวิทยาศาสตร์ของชนิดหญ้าทะเล

C. rotundata = *Cymodocea rotundata*

หญ้าชะเงาใบสั้นสีน้ำตาล

C. serrulata = *Cymodocea serrulata*

หญ้าชะเงาใบฟันเลื่อย

E. acoroides = *Enhalus acoroides*

หญ้าชะเงาใบยาว

H. ovalis = *Halophila ovalis*

หญ้าใบมะกรูด

T. hemprichii = *Thalassia hemprichii*

หญ้าเต่า

E. acoroides, *C. serrulata* =

Enhalus acoroides, *Cymodocea serrulata*

หญ้าชะเงาใบยาว, หญ้าชะเงาใบฟันเลื่อย ขึ้นอยู่ด้วยกันเป็นผืนหญ้า
ทะเล ๒ ชนิด

H. ovalis, C. rotundata =

Halophila ovalis, Cymodocea rotundata

หญ้าใบมะกรูด, หญ้าชะเงาใบสั้นสีน้ำตาลขึ้นอยู่ด้วยกันเป็นผืนหญ้า
ทะเล ๒ ชนิด

H. ovalis, E. acoroides, C. serrulata =

Halophila ovalis, Enhalus acoroides,

Cymodocea serrulata

หญ้าใบมะกรูด, หญ้าชะเงาใบยาวและหญ้าชะเงาใบฟันเลื่อย ขึ้นอยู่
ด้วยกันเป็นผืนหญ้าทะเล ๓ ชนิด

H. ovalis, T. hemprichii =

Halophila ovalis, Thalassia hemprichii

หญ้าใบมะกรูด, หญ้าเต่า ขึ้นอยู่ด้วยกันเป็นผืนหญ้าทะเล ๒ ชนิด

ภาพชนิดของแหล่งหญ้าทะเลอ่าวขาม-หาดปากเมง

ภาพที่ ๗ แหล่งหญ้าทะเลอ่าวขาม-หาดปากเมง

ภาพที่ ๘ หญ้าชะเงาใบยาว (*Enhalus acoroides*)

ภาพที่ ๙ หญ้าใบมะกรูด (*Halophila ovalis*)

ภาพที่ ๑๐ หญ้าชะเงาใบฟันเลื่อย (*Cymodocea serrulata*)

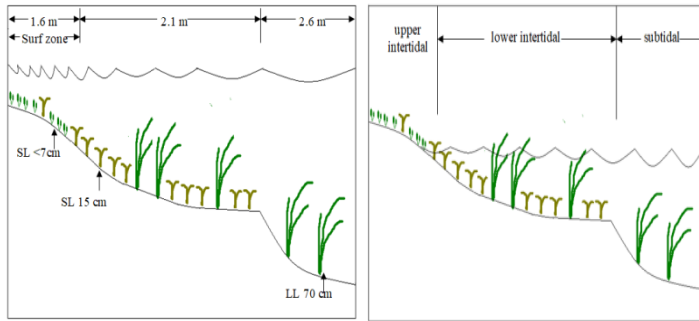

ภาพที่ ๑๑ หญ้าเต่า (*Thalassia hemprichii*)

สภาพพื้นที่แหล่งหญ้าทะเลที่ส่งผลต่อรูปแบบการแพร่กระจายของหญ้าทะเล

สภาพแหล่งหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมง แบ่งออกเป็น ๓ แปลง โดยที่แปลงที่ ๑ เป็นตอนบนของเขตน้ำขึ้นน้ำลง (upper intertidal) ซึ่งมีระดับน้ำลึก ๑.๖ ± ๐.๓ เมตร ดังนั้นในขณะน้ำลงต่ำสุดแปลงที่ ๑ จะโผล่พ้นน้ำ ในขณะที่แปลงที่ ๒ เป็นตอนล่างของเขตน้ำขึ้นน้ำลง (lower intertidal) มีระดับน้ำลึกเฉลี่ย ๒.๑ ± ๐.๔ เมตร ในขณะน้ำลงต่ำสุดแหล่งหญ้าแปลงที่ ๒ ยังจมอยู่ในน้ำ ส่วนแปลงที่ ๓ เป็นเขตต่ำกว่าระดับน้ำขึ้นน้ำลง (subtidal) มีระดับน้ำลึก ๒.๖ ± ๐.๖ เมตร ซึ่งแหล่งหญ้าในแปลงที่ ๓ จะจมอยู่ในน้ำตลอดเวลา ดังนั้นในขณะน้ำลงแปลงที่ ๑ จะมีระดับความลึกของน้ำลดลงทำให้มีสภาวะการเกิดคลื่นในแปลงที่ ๑ ทำให้ไม่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของหญ้าชะเงาใบยาวเนื่องจากหญ้าชะเงาใบยาวเป็นหญ้าขนาดใหญ่มีความยาวใบมาก (leaf length ๗๐-๑๐๐ เซนติเมตร) อีกทั้งใบมีลักษณะที่แข็ง ดังนั้นส่วนของใบจึงแตกหักได้ง่ายเมื่อถูกคลื่นซัดกระทบกับชายฝั่ง ในทางตรงกันข้ามแต่หญ้าใบมะกรูดสามารถเจริญได้ดีเนื่องจากเป็นเป็นหญ้าขนาดเล็กมีความสูงของลำต้น (shoot length) ต่ำกว่า ๗ เซนติเมตร ดังนั้นส่วนของใบและลำต้นจึงไม่กระทบกับฝั่งเมื่อคลื่นซัด ส่วนหญ้าชะเงาใบฟันเลื่อยซึ่งเป็นหญ้าขนาดกลางมีความสูงของลำต้น ๑๕ เซนติเมตร ก็สามารถเจริญได้โดยที่ส่วนของใบและลำต้นจึงไม่กระทบกับชายฝั่งเมื่อคลื่นซัด สำหรับหญ้าทะเลในแปลงที่ ๒ หญ้าชะเงาใบฟันเลื่อยและชะเงาใบยาวสามารถเจริญได้ดี เนื่องจากแปลงที่อยู่ในตอนล่างของเขตน้ำขึ้นน้ำลง ดังนั้นเมื่อน้ำลงต่ำสุดเขตนี้จึงมียังมีน้ำอยู่ ๐.๕ เมตร ทำให้ส่วนของลำต้นและใบไม่กระทบกับชายฝั่ง ส่วนในแปลงที่ ๓ ซึ่งเป็นเขตต่ำกว่าระดับน้ำขึ้นน้ำลง ซึ่งมีระดับน้ำที่ลึกกว่าแปลงที่ ๑ และ ๒ ดังนั้นหญ้าชะเงา

ใบบัว จึงสามารถเจริญได้ดีเนื่องจากไม่มีปัญหาเรื่องของใบบูกคลื่นซัดกระทบกับขายฝั่ง แต่หญ้าใบบะกรุตไม่สามารถเจริญได้เนื่องจากเป็นหญ้าขนาดเล็กซึ่งส่วนของลำต้นและใบบูอยู่ที่พื้นท้องน้ำทำให้ได้รับแสงน้อยไม่เพียงพอต่อการสังเคราะห์แสง (ดังภาพที่ ๑๒)

ภาพที่ ๑๒ สภาพแหล่งหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมง สภาพแหล่งหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมงขณะน้ำลงต่ำสุด

ผลผลิตรวมของหญ้าทะเล

ผลผลิตของหญ้าทะเลบริเวณอ่าวขาม-หาดปากเมง ในแปลงที่ ๑ (PS ๑) มีผลผลิต 26.8 ± 4.6 กรัมน้ำหนักแห้งต่อตารางเมตรต่อวัน ในแปลงที่ ๒ (PS ๒) มีผลผลิต 27.5 ± 5.1 กรัมน้ำหนักแห้งต่อตารางเมตรต่อวัน และแปลงที่ ๓ (PS ๓) มีผลผลิต 21.5 ± 3.4 กรัมน้ำหนักแห้งต่อตารางเมตรต่อวัน สำหรับผลผลิตรวมทั้งหมดในแปลงที่ ๒ มีค่าสูงสุด รองลงมาคือ แปลงที่ ๓ และแปลงที่ ๑ มีค่าต่ำสุด (ดังตารางที่ ๑)

ตารางที่ ๑. ผลผลิตของหญ้าทะเลบริเวณหาดปากเมงและอ่าวบุญคง

Station	Production (gDW m ^{-๒} d ^{-๑})	Area (km ^๒)	Total Production (kgDW d ^{-๑})
PS๑	๒๖.๘±๔.๖	๐.๑๗	๔,๕๕๗±๗๘๒ ^A
PS๒	๒๗.๕±๕.๑	๐.๗๗	๒๑,๑๘๑±๓๗,๙๒๔ ^B
PS๓	๒๑.๙±๓.๔	๐.๓๘	๘,๓๓๓±๑,๒๙๔ ^C

ผลผลิตของหญ้าทะเลส่งผลต่อผลผลิตลูกสัตว์น้ำทะเล

แหล่งหญ้าทะเลเป็นแหล่งผลิตที่มีกำลังผลิตมากแหล่งหนึ่งของระบบนิเวศ โดยมีกำลังผลิตเฉลี่ย ๙๖๑ กรัมน้ำหนักแห้งต่อตารางเมตรต่อปี สาหร่ายขนาดใหญ่มีกำลังผลิตเฉลี่ย ๓๖๕ กรัมน้ำหนักแห้งต่อตารางเมตรต่อปี แนวปะการังมีกำลังผลิตเฉลี่ย ๒๙๒ กรัมน้ำหนักแห้งต่อตารางเมตรต่อปี อย่างไรก็ตามพืชที่เกาะอยู่บนหญ้าทะเล (epiphytes) ก็เป็นผู้ผลิตที่มีความสำคัญที่ทำให้แหล่งหญ้าทะเลมีกำลังผลิตสูง พืชที่เกาะอยู่บนหญ้าทะเลจะเป็นพวกสาหร่ายซึ่งจะเกาะอยู่ที่ผิวของส่วนบนที่โผล่พ้นดินของหญ้าทะเล (aboveground part) ได้แก่ สาหร่ายสีเขียวแกมน้ำเงินขนาดเล็ก ไดอะตอม สาหร่ายขนาดใหญ่สีเขียว สีน้ำตาลและสีแดง สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่อยู่ในดิน (infauna) ของแหล่งหญ้าทะเลบริเวณอ่าวขาม-หาดปากเมง ได้แก่ Polychaete, Oligochaete, Nematode, Amphipod, Sipunculid worm ส่วนสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังหน้าดิน (epifauna) ได้แก่ Calanoid, Cyclopid, Harpacticoid, Nauplius, Zoa, Acetes

ผลผลิตของหญ้าทะเลมีผลต่อผลผลิตของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่อาศัยอยู่ในดิน (infauna) และสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังหน้าดิน (epifauna) โดยพื้นที่ที่มีผลผลิตหญ้าทะเลมากก็จะมีผลผลิตของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังมาก ในขณะที่พื้นที่ที่มีผลผลิตหญ้าทะเลน้อยก็จะมี

ผลผลิตของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังน้อย ทั้งนี้เนื่องจากสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่อาศัยอยู่ในดินกินเศษซากหญ้าทะเลที่อยู่ในดิน ส่วนสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังหน้าดินขนาดเล็กกินพืชกินสาหร่ายที่เกาะบนใบหญ้าทะเลเป็นอาหาร

ส่วนผลผลิตของสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่อยู่ในดินและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังหน้าดินจะมีผลต่อผลผลิตของลูกสัตว์น้ำทะเล ประกอบด้วยลูกปูม้า, กุ้งทะเล, ปลาทะเลและหมึกทะเล โดยที่พื้นที่ที่มีผลผลิตสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังมากจะมีผลผลิตลูกสัตว์น้ำทะเลมาก ในขณะที่พื้นที่ที่มีผลผลิตสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังน้อยจะมีผลผลิตลูกสัตว์น้ำทะเลน้อย ดังนั้นผลผลิตของหญ้าทะเลจึงมีผลต่อผลผลิตของลูกสัตว์ทะเลในลักษณะของหญ้าทะเลและสาหร่ายบนใบหญ้าทะเลเป็นผู้ผลิตเบื้องต้นซึ่งจะถูกกินโดยสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังที่กินเศษซากหญ้าทะเลในดิน หรือสาหร่ายที่เกาะบนใบหญ้าทะเล ซึ่งสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังเหล่านี้จะถูกกินโดยลูกสัตว์น้ำทะเล ดังนั้นผลผลิตของหญ้าทะเลจึงมีผลต่อผลผลิตของลูกสัตว์น้ำทะเลในลักษณะของผู้ผลิตเบื้องต้นที่จะส่งผ่านผลผลิตของหญ้าทะเลไปยังสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังซึ่งเป็นอาหารของลูกสัตว์น้ำทะเล

ส่วนหอยทะเลที่พบในแหล่งหญ้าทะเลอ่าวขาม-หาดปากเมง ซึ่งมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ได้แก่ หอยชักตีน และหอยตะเกา ซึ่งหอยทะเลเหล่านี้จะกินเศษใบหญ้าทะเลที่ร่วงหล่นตามพื้นที่องทะเล

ดังนั้นการรักษาคุณภาพของปัจจัยสิ่งแวดล้อมของแหล่งหญ้าทะเลให้มีคุณภาพดีจะส่งผลให้หญ้าทะเลมีผลผลิตอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้มีผลผลิตสัตว์น้ำทะเลอย่างต่อเนื่องตลอดไป

ผลผลิตของหญ้าทะเลจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการประมง แก่ชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง

ชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง คนในชุมชนประกอบอาชีพ

๑. ประมงพื้นบ้าน
๒. เรือหางยาวนำเที่ยวทางทะเล
๓. ร้านอาหารทะเล
๔. ร้านค้า

ดังนั้นแหล่งหญ้าทะเลอ่าวขาม-หาดปากเมง จึงมีความสำคัญ
ต่อชุมชน โดยชุมชนจะทำการประมงดังนี้

๑. การเก็บหอยชักตีนในแหล่งหญ้าทะเล ส่วนหอยตะเกาะจะ
เก็บบริเวณหาดปากเมง
๒. ทำการประมงปูม้า, ปลาทะเล, หมึกทะเลและกุ้งทะเล
โดยจะทำการจับสัตว์น้ำทะเลบริเวณรอบ ๆ แหล่งหญ้าทะเล โดยที่
สัตว์น้ำทะเลเหล่านี้ในวัยอ่อนจะอาศัยอยู่ในแหล่งหญ้าทะเล พอโตก็
จะอพยพไปอยู่นอกแหล่งหญ้าทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่ทำการประมงของ
ชาวประมงพื้นบ้าน

การรักษาคุณภาพของปัจจัยสิ่งแวดล้อมของแหล่งหญ้าทะเล

การรักษาคุณภาพของปัจจัยสิ่งแวดล้อมของแหล่งหญ้าทะเล
นั้น ประกอบได้ด้วยการรักษาคุณภาพน้ำและคุณภาพดินพื้นที่ท้องทะเล
ซึ่งสภาพพื้นที่ที่หญ้าทะเลสามารถเจริญเติบโตได้นั้นประกอบไปด้วย

๑. สภาพแวดล้อมที่เป็นทะเล
๒. พื้นที่ท้องน้ำที่หญ้าทะเลสามารถหยั่งรากลงไปได้
๓. มีระยะเวลาการแช่อยู่ในน้ำทะเลที่เพียงพอ
๔. มีแสงที่เพียงพอต่อการเจริญเติบโต

เกณฑ์มาตรฐานสิ่งแวดล้อมสำหรับการเจริญของหญ้าทะเลมีรายละเอียดดังนี้ หญ้าทะเลสามารถพบได้ในเขตน้ำขึ้นน้ำลงจนถึงระดับเขตต่ำกว่าระดับน้ำขึ้นน้ำลง โดยมีความต้องการแสง ๑๑% ของแสงใต้ผิวน้ำ และหญ้าทะเลสามารถเจริญเติบโตได้ในดินที่มีปริมาณซัลไฟด์ต่ำกว่า ๓๐๐ ไมโครโมล ปริมาณสารอินทรีย์ (organic matter) น้อยกว่า ๖% ของน้ำหนักแห้ง, ค่า redox potential ของสภาพดิน ตั้งแต่ค่า ออกซิไดซ์สูงมากกว่า ๕๐๐ mv จนถึงสภาพรีดิวซ์ปานกลาง -๑๐๐ mv และสภาพดินรีดิวซ์สูง -๒๐๐ mv หญ้าทะเลไม่สามารถเจริญเติบโตได้

ปัญหาการเพิ่มขึ้นของธาตุอาหารในแหล่งหญ้าทะเล

หญ้าทะเลมีกำลังผลิตสูงในน้ำที่มีธาตุอาหารต่ำโดยเฉพาะแหล่งหญ้าทะเลในเขตร้อน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะตรงกันข้ามกับผู้ผลิตเบื้องต้นทางทะเลอื่นๆ เนื่องจากหญ้าทะเลสามารถใช้ธาตุอาหารจากดิน รวมทั้งหญ้าทะเลมีปริมาณธาตุอาหารภายในสูงกว่าผู้ผลิตเบื้องต้นทางทะเลอื่น ๆ เช่น แพลงก์ตอนพืช สาหร่ายการเพิ่มขึ้นของธาตุอาหารในแม่น้ำมีสาเหตุมาจากการปล่อยน้ำที่มีธาตุอาหารสูงจากอุตสาหกรรมและการใช้ปุ๋ยในการทำเกษตรกรรมทำให้แหล่งหญ้าทะเลมีธาตุอาหารเพิ่มขึ้น ทำให้หญ้าทะเลได้รับแสงสำหรับการสังเคราะห์แสง น้อยลงส่งผลให้ให้ความสมดุลของคาร์บอนเป็นลบ (negative carbon balance) การสะสมคาร์โบไฮเดรตในส่วนของลำต้นใต้ดินทำให้หญ้าทะเลสามารถทนต่อสภาวะลดลงของแสงได้ระยะสั้นๆ ดังเช่นในช่วงที่แพลงก์ตอนบลูม แต่การสะสมคาร์โบไฮเดรตดังกล่าวไม่สามารถป้องกันการตายของหญ้าได้ถ้ามีการลดลงของแสงเป็นระยะเวลานาน การลดลงของแสงอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของธาตุอาหารนั้นเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการสูญเสียหญ้าทะเล

นอกจากนี้การลดลงของแสงนั้นยังมีผลทำให้ความหนาแน่นของต้นหญ้า (shoot density) , พื้นที่ของใบ (leaf area) และมวลชีวภาพ (biomass) ลดลง การเพิ่มขึ้นของธาตุอาหารในแหล่งหญ้านอกจากจะทำให้แสงลดลง ยังทำให้มีผลต่อการเสื่อมคุณภาพของดินซึ่งก็มีบทบาทสำคัญต่อการสูญเสียหญ้าทะเล การเพิ่มจำนวนของแพลงก์ตอนพืชและสาหร่ายนั้นมีผลให้สารอินทรีย์ในดินเพิ่มขึ้นทำให้ดินอยู่ในสภาพขาดออกซิเจน โดยเกิดการย่อยสลายของแบคทีเรียในสภาพไม่มีออกซิเจนทำให้ได้สารซัลไฟด์ (sulphide) และมีเทน (methane) ซึ่งเป็นสารที่เป็นพิษต่อหญ้าทะเล อย่างไรก็ตามหญ้าทะเลหลีกเลี่ยงผลจากสารพิษดังกล่าวโดยลำเลียงออกซิเจนที่ได้จากการสังเคราะห์แสงส่งไปยังรากทำให้มีสภาพที่มีออกซิเจนบริเวณผิวราก นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของธาตุอาหารในแหล่งหญ้านั้นเป็นการลดผลผลิตของหญ้าทะเลโดยผ่านการลดลงของแสงและการสูญเสียหญ้าทะเล การลดลงของแสงมีผลทำให้มีการสังเคราะห์แสงน้อยลง ดังนั้นจึงทำให้มีการขนส่งออกซิเจนมายังรากลดลงทำให้หญ้ามีโอกาสได้รับผลกระทบจากสารพิษมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันการเพิ่มขึ้นของธาตุอาหารทำให้แพลงก์ตอนพืชและสาหร่ายมีจำนวนเพิ่มขึ้นมากซึ่งเป็นการเพิ่มของสารอินทรีย์ในดินทำให้ดินขาดออกซิเจนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้มีสารพิษดังกล่าวมากขึ้น ดังนั้นจึงจะเป็นการเร่งการสูญเสียหญ้าทะเล

ปัญหาตะกอนที่เพิ่มขึ้นในแหล่งหญ้าทะเล การเพิ่มขึ้นของประชากรนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะการตัดไม้ทำลายป่า หรือ การถมที่ดินเพื่อสร้างสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ บริเวณชายฝั่งทะเล ทำให้มีการพังทลายของดินเพิ่มขึ้นทำให้มีตะกอนในแม่น้ำเพิ่มสูงขึ้น ตะกอนเหล่านี้ถูกพัดพาไปยังแหล่งหญ้าทะเลซึ่งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ทำให้หญ้าทะเลได้รับแสงน้อยลงซึ่งทำให้การเจริญเติบโต

ลดลงและการสูญเสียหญ้าทะเล นอกจากนี้ตะกอนมีผลทำให้ชนิดของหญ้าทะเลลดลง โดยพบว่าจำนวนชนิดของหญ้าทะเลจะมีมากถึง ๗ ชนิด ในดินตะกอน (silt) น้อยกว่า ๑๕ เปอร์เซ็นต์ แต่ถ้ามีตะกอนมากกว่า ๑๕ เปอร์เซ็นต์ จะมีจำนวนชนิดเพียง ๓ ชนิด หรือน้อยกว่า ศักยภาพของหญ้าที่ทนต่อการทับถมของตะกอนนั้นขึ้นอยู่กับขนาดของหญ้า ซึ่งหญ้าขนาดใหญ่จะมีความทนทานต่อการทับถมของตะกอนมากกว่าหญ้าขนาดเล็ก ดังนั้นขนาดของใบและขนาดของเส้นผ่าศูนย์กลางของลำต้นใต้ดินสามารถใช้เป็นดัชนีบอกถึงผลกระทบของการทับถมของตะกอนที่มีต่อหญ้าทะเล นอกจากนี้ยังพบว่าเมื่อตะกอนในดินของแหล่งหญ้าเพิ่มขึ้น มวลชีวภาพของใบหญ้าทะเลจะลดลง

ปัญหาสภาวะโลกร้อนที่มีผลต่อแหล่งหญ้าทะเล

สภาวะโลกร้อนส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิน้ำทะเลซึ่งคาดว่าอุณหภูมิจะเพิ่มขึ้น ๔ องศาเซลเซียสในศตวรรษที่ ๒๑ การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อสรีระวิทยาของสิ่งมีชีวิตแต่ยังส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบของระบบนิเวศทั้งองค์ประกอบทางชีวภาพ เช่น กิจกรรมของจุลชีพ, อัตราเมตาบอลิซึม) และองค์ประกอบที่ไม่มีชีวิต เช่น การละลายของออกซิเจน (การที่อุณหภูมิของน้ำทะเลสูงขึ้นซึ่งจะมีผลต่อหญ้าทะเล ๒ อย่าง

๑. หญ้าทะเลที่อยู่ในอุณหภูมิที่เพิ่มขึ้นเป็นเวลานาน (chronic exposure) จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสรีระวิทยาที่สำคัญของหญ้าทะเล ประกอบด้วย อัตราการเจริญเติบโตโครงสร้างอัตรากแสง อัตราการหายใจและมีผลต่อชีวประวัติ เช่น การสืบพันธุ์

๒. อุณหภูมิที่เพิ่มขึ้นทำให้หญ้าทะเลตายและทำให้ประชากรหญ้าทะเลลดลงเมื่ออุณหภูมิสูงเกิดระดับที่หญ้าทะเลทนทานได้

นอกจากนี้ผลของอุณหภูมิที่เพิ่มขึ้นยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการชีวธรณีเคมีในดิน (benthic biogeochemical process) การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิกระตุ้นให้ซัลไฟด์เข้าไปยังโดยการทำให้สารซัลไฟด์ในดินและในน้ำบริเวณพื้นท้องน้ำแพร่เข้าสู่หญ้าทะเลทำให้หญ้าทะเลตายเนื่องจากความเป็นพิษของซัลไฟด์การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิมิมีผลโดยตรงต่อหญ้าทะเลและการเปลี่ยนแปลงซัลไฟด์ในดินจะเป็นตัวกระตุ้นให้การแทรกซึมของซัลไฟด์เข้าไปในหญ้าทะเล

แหล่งหญ้าทะเลอ่าวขาม-หาดปากเมง เป็นแหล่งหญ้าทะเลบริเวณชายฝั่งทะเลซึ่งอยู่ติดการชุมชนและท่าเรือปากเมง ดังนั้นการรักษาคุณภาพของปัจจัยสิ่งแวดล้อมของแหล่งหญ้าทะเลให้มีคุณภาพดีนั้นจะต้องมีความบำบัดน้ำทิ้งของชุมชนก่อนปล่อยลงสู่ทะเล และมีการวางแผนบริหารจัดการการใช้ที่ดินบริเวณชายฝั่งทะเลซึ่งประกอบไปด้วยแผนผังที่ดินเพื่อการก่อสร้างหรือการเกษตรนั้น ควรทำให้เสร็จในฤดูร้อน เนื่องจากในฤดูฝนมีการพัดพาตะกอนดินลงสู่ทะเลและแหล่งหญ้าทะเล

การฟื้นฟูและปลูกหญ้าทะเล

การสูญเสียพื้นที่หญ้าทะเลนั้นมีสาเหตุอยู่ ๒ ประการ

๑. เกิดภัยธรรมชาติ เช่น ในช่วงฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่ พฤษภาคม ถึง ตุลาคม ซึ่งมีคลื่นลมที่รุนแรงส่งผลให้การสูญเสียพื้นที่บางส่วนของแหล่งหญ้าทะเล โดยที่คลื่นลมที่รุนแรงได้ทำให้ทรายพื้นท้องทะเลเคลื่อนตัวมากและพังทลายทำให้หญ้าทะเลหลุดลอยไปจากพื้นท้องทะเล อีกทั้งทรายที่เคลื่อนตัวได้ไปทับถมหญ้าทะเลในอีกจุดหนึ่ง จึงส่งผลให้เกิดการสูญเสียหญ้าทะเลเป็นหย่อม ๆ ในแหล่ง

หญ้าทะเล หากปล่อยทิ้งไว้หญ้าทะเลที่อยู่รอบ ๆ จุดที่ไม่มีหญ้าทะเลก็
จะสามารถเจริญและเพิ่มจำนวนเข้ามาในพื้นที่ว่างดังกล่าวแต่จะใช้
เวลานานถึง ๖ เดือน อีกทั้งทำให้พื้นที่ว่างดังกล่าวไม่ได้ให้เกิดผลผลิต
ทั้งในส่วนของผลผลิตหญ้าทะเล รวมทั้งผลผลิตสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง
และผลผลิตสัตว์น้ำ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นจะต้องปลูกหญ้าทะเลเป็น
การฟื้นฟูภายหลังจากหมดฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เพื่อให้มี
ผลผลิตหญ้าทะเลกลับมาดังเดิมได้เร็วขึ้น

๒. เกิดจากมนุษย์ เช่น ปัญหาการเพิ่มขึ้นของธาตุอาหาร
(Eutrophication) ซึ่งเกิดจากการปล่อยน้ำทิ้งที่ไม่มีการบำบัด ซึ่งน้ำ
ทิ้งดังกล่าวนี้จะมีปริมาณธาตุอาหารมากส่งผลให้แพลงก์ตอนพืช และ
สาหร่ายเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างมากทำให้หญ้าทะเลได้รับแสงน้อยส่งผล
การตายของหญ้าทะเล, ปัญหาตะกอนเพิ่มขึ้นในแหล่งหญ้าทะเล
ตะกอนจะทำให้หญ้าทะเลได้รับแสงน้อยและการทับถมหญ้าทะเลเป็น
สาเหตุของการตายของหญ้าทะเล ในกรณีนี้จะต้องทำการแก้ปัญหา
ดังกล่าวก่อนแล้วจึงจะทำการปลูกฟื้นฟูแหล่งหญ้าทะเล หากไม่ได้
แก้ปัญหาดังกล่าวก่อนเพื่อให้คุณภาพน้ำและดินมีคุณภาพเหมาะสม
แล้วการปลูกหญ้าทะเลก็จะไม่สามารถเจริญเติบโตได้

วิธีการปลูกหญ้าทะเล

๑. ชุมชนทำการเก็บผลของหญ้าทะเลในแหล่งหญ้าทะเล
โดยทำการเก็บผลหญ้าชะเงาใบยาว ผลที่จะนำมาเพาะพันธุ์ได้นั้นต้อง
เป็นผลที่สุกซึ่งจะมีเขียวปนน้ำตาล หรือสีน้ำตาล จากนั้นนำผลที่สุกมา
แกะเมล็ดออกมา แล้วใส่ในกระบะหรือตะกร้า แช่ไว้ในทะเลประมาณ
๓-๔ สัปดาห์ เมล็ดจะงอกออกมาเป็นต้นพันธุ์หญ้าทะเล ซึ่งจะ
สามารถนำต้นพันธุ์หญ้าทะเลไปปลูกในแหล่งหญ้าทะเลได้

๒. การเลือกพื้นที่ให้เหมาะสมกับชนิดของหญ้าทะเล รวมทั้งชนิดหญ้าทะเลที่ปลูกจะต้องเข้ากับรูปการแพร่กระจายของแหล่งหญ้าทะเล เช่น แปลงหญ้าชะเงาใบยาวมีบางจุดที่สูญเสีย เราก็ต้องทำการปลูกหญ้าชะเงาใบยาวในจุดที่สูญเสียของแปลงหญ้าชะเงาใบยาว โดยต้องปลูกซ่อมหรือฟื้นฟูตามชนิดหญ้าที่สูญเสีย แต่การปลูกซ่อมโดยไม่คำนึงถึงชนิดหญ้าทะเลที่เหมาะสมต่อแหล่งหญ้าทะเลจะส่งผลเสียต่อความหลากหลายทางชีวภาพ จะทำให้ชนิดของหญ้าทะเลที่เป็นชนิดเด่นและชนิดรองในแหล่งหญ้าทะเลตามธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงกลายเป็นหญ้าทะเลอีกชนิดหนึ่งเพิ่มขึ้นมาก

๓. สภาพของดินเป็นดินทราย หรือ ทรายปนโคลน หรือ ทรายปนเปลือกหอย (โคลนหนาไม่เกิน ๕ ซม)

๔. ขุดหลุมลึกประมาณ ๕ เซนติเมตร ด้วยพลั่วมือ

๕. นำต้นพันธุ์หญ้าทะเลมาวางในหลุม

๖. โรยเปลือกหอยทะเลรอบ ๆ โคนต้นพันธุ์หญ้าทะเล โดยให้เปลือกหอยทับในส่วนของเมล็ดและโคนต้นพันธุ์หญ้าทะเล

๗. โรยทรายจนเต็มหลุม

๘. ติดตามผลการปลูกฟื้นฟู โดยการนับจำนวนเพื่อทราบอัตราการตายและวัดความสูงลำต้นหญ้าทะเลทุก ๓๐ วัน

ภาพที่ ๑๓ ผลของหญ้าทะเลนำมาแกะเมล็ดแล้วเพาะจนเป็นต้นกล้าหญ้าทะเล

เอกสารอ้างอิง

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. 2558. "รายงานการสำรวจและประเมินสถานภาพและศักยภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง : ปะการังและหญ้าทะเล ปี 2558." [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.dmcr.go.th/detailLib/2249/>. สืบค้น 10 มีนาคม 2563.
- García, R., Sánchez-Camacho, M., Duarte, C.M., Marbà, N., 2012. Warming enhances sulphide stress of Mediterranean seagrass (*Posidonia oceanica*). Est. Coast. Shelf. Sci. 113, 240-247.

คำนำ

คู่มือการจัดการความรู้ฉบับนี้ จัดทำขึ้นเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการความรู้ (KM Action Plan) ที่ตอบสนองนโยบายเชิงสาธารณะ ประเด็นกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์ เช่น การอนุรักษ์ รักษา ฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากแหล่งหญ้าทะเล ตลอดจนแนวทางการทำนโยบายสาธารณะด้านกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการหญ้าทะเลเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนของชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง

หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนภาครัฐ เอกชน และชุมชนในการจัดทำแผนการจัดการความรู้ (KM Action Plan) เพื่อนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

คณะทำงานจัดการความรู้
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๑ บทนำ	๑
บทที่ ๒ แนวคิด หลักการ การจัดการความรู้ของชุมชน	๔
- การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน	๔
- องค์ความรู้ชุมชนจากการมีส่วนร่วม	๗
- ลักษณะและขั้นตอนการถอดองค์ความรู้	๑๒
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้	๑๓
บทที่ ๓ การบริหารจัดการหญ้าทะเลโดยชุมชน	๑๔
ความสำคัญของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้	๑๔
สาระการบริหารจัดการหญ้าทะเล	
- การดำเนินการตามแผนการจัดการความรู้	๑๕
- การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ หญ้าทะเลของชุมชนอำเภอลำพูน-หาดปากเมง	๒๑
บทที่ ๔ รูปธรรมสู่ความสำเร็จ	๒๕
- ความรู้ที่พร้อมจะถ่ายทอดให้กับกลุ่มเป้าหมาย	๒๕
- การแพร่กระจายของหญ้าทะเล	๒๘
- สภาพพื้นที่แหล่งหญ้าทะเลที่ส่งผลต่อรูปแบบ	๓๔
- ผลผลิตธรรมชาติของหญ้าทะเล	๓๕
- การรักษาคุณภาพของปัจจัยสิ่งแวดล้อม ของแหล่งหญ้าทะเล	๓๘
- การฟื้นฟูและปลูกหญ้าทะเล	๔๒
เอกสารอ้างอิง	๔๕

คู่มือองค์ความรู้

กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมด้านการบริหารจัดการ
หญ้าทะเล เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและยั่งยืนของ
ชุมชนอ่าวขาม-หาดปากเมง อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง

โดย คณะทำงานการจัดการความรู้

เพื่อการใช้ประโยชน์เชิงนโยบายสาธารณะ (Public Policy)
สนับสนุนโดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๒